

Klassiekers

Maarten van Rossem

In deze aflevering van 'Klassiekers' beschrijft Maarten van Rossem het ontstaan van zijn interesse voor de geschiedenis. Hoe de loop van een rivier en een geconserveerde Duitse soldaat uiteindelijk tot de historische wetenschap leidden.

Waarom besluit iemand zijn heden te vullen met het verleden? Dat besluit is het resultaat van een nooit meer precies te achterhalen combinatie van aanleg en omstandigheden. Wel weet ik dat bij het ontstaan van mijn belangstelling voor de geschiedenis boeken in eerste instantie geen rol van betekenis hebben gespeeld. Mijn allereerste besef van een omvangrijk en geheimzinnig verleden ontstond tijdens de zondagse wandelingen met mijn ouders in de omgeving van Wageningen, het stadje waar ik ben opgegroeid. Mijn vader had een charmante neiging tot fabuleren. Zo maakte hij mij wijs dat de markeringsstenen langs diverse wegen in de omgeving van Wageningen eigenlijk de grafstenen waren van Romeinse soldaten die gesneuveld waren aan de wilde noordgrens van het Imperium. Hoewel het Romeinse Rijk voor mij slechts een nevelig object was, dat ik in het geheel niet in de tijd wist te plaatsen, maakte deze fabel, en de daarbij behorende beelden van een woest en ledig landschap waarin de Romeinen door wilde inboorlingen werden overvallen, op mij een diepe indruk. Ik was zeer teleurgesteld toen ik begreep dat die markeringsstenen van recente datum waren. Als ik ze nu nog wel eens zie, moet ik toch altijd aan die gesneuvelde soldaten denken. Een ander verhaal dat mij uit die jaren is bijgebleven betrof een grote, sombere boerderij die ver in de uiterwaarden op een soort terp was gelegen. Daarvan ging het verhaal dat zij ooit aan de andere zijde van de Rijn had gelegen. Dat de loop van de rivier, schijnbaar zo vast en vanzelfsprekend, aan aanzienlijke veranderingen onderhevig was geweest, vond ik hoogst interessant. Grafheuvels, de nauwelijks zichtbare sporen van oude versterkingen, veenlijken, lang geleden door de zee verzwolgen dorpen en de desolate plaatsen waar vroeger de galgen stonden, veroorzaken bij mij nog steeds een gevoel van weemoedige opwindning.

Voor jongens van een jaar of tien, twaalf was er in Wageningen nog een veel recenter verleden nadrukkelijk aanwezig: de Tweede Wereldoorlog. Een geliefd fietstochtje voerde naar het wrak van een Sherman-tank bij kasteel Doorwerth. Het centrum van Wageningen was bij operatie Market Garden grotendeels in elkaar geschoten. De klok van de kerk op het marktplein hing nog jaren na de oorlog in een soort houten stelling en even buiten het centrum lagen metershoge puinbergen, die pas in de loop van

Detail van *Willem van Oranje in de Raad van State* van J.H. Isings. Uit: *Gulden Sporen*, uitgeverij De Vuurbaak (Groningen 1976).

de jaren vijftig zijn opgeruimd. Op de hoek van de straat bevond zich een ruïne, door ons 'het puin' genoemd, waarvan de vochtige kelders beangstigende en daarom aantrekkelijke speelmogelijkheden boden. Op de middelbare school vond een klasgenoot in de bedding van een beekje in de uiterwaarden een praktisch compleet geconserveerde Duitse soldaat. De restanten van een Romeinse soldaat zouden misschien nog meer bevrediging hebben gegeven, maar een dode Duitse soldaat viel toch ook niet te versmaden.

Van het geschiedenisonderwijs op de lagere school herinner ik mij alleen het jaartallenboekje en de schoolplaten van J.H. Isings. De jaartallen moesten zonder veel explicatie simpelweg uit het hoofd geleerd worden. Dat het bij de Zoen van Delft helemaal niet ging om seksuele activiteiten, zoals wij dachten, werd niet duidelijk gemaakt. De schoolplaten van

Isings, die overigens maar spaarzaam gebruikt werden, vond ik prachtig ('Niet de Staten, maar Gij, Gij, Gij!'). Het nog steeds in mijn brein hui-zende infantiele beeld van het verleden is een ingewikkeld amalgaam van de platen van Isings en de door Hans G. Kresse getekende avonturen van Eric de Noorman.

Op de middelbare school kreeg mijn vage en romantische beeld van het verleden meer vorm, al bleef het, geloof ik, door en door romantisch. In de eerste twee klassen van de middelbare school had ik een gedreven en inspirerende geschiedenisleraar, M.A. de Jong. Hij behandelde de geschiedenis van Mesopotamië en het oude Egypte. Wat er bij opgravingen in de schamele restanten van het Mesopotamische Ur uit het zand naar boven was gehaald, was ronduit verbazingwekkend: een prachtig bordspel, een gouden geit en allerlei andere zaken die aan de grens van mijn herinnering zweven. Vanuit deze nieuwe belangstelling las ik, waarschijnlijk in de tweede klas van het gymnasium, voor het eerst een boek dat een diepe indruk maakte: *Goden, Graven en Geleerden* van Ceram. Kort daarna las ik van dezelfde auteur *Smal Ravijn en Zwarte Berg*, dat handelde over de ontdekking van de Hittitische cultuur. Het was toen dat ik besloot archeoloog te worden en mijn leven te wijden aan opgravingen in de woestijnen van het Midden-Oosten. Ik moet overigens wel bekennen dat ik ongeveer tegelijkertijd ook besloot astronoom te worden. Het idee dat het licht van het Andromeda-sterrenstelsel, dat op een heldere herfstnacht ook met het blote oog te zien is, bijna drie miljoen jaar geleden vertrokken is, veroorzaakte dezelfde vreemde opwindung als de sporen van het verleden in het landschap. Het lijkt natuurlijk alsof archeologie en astronomie niets met elkaar te maken hebben, maar dat is een misvatting. Wie naar de sterren kijkt, kijkt naar oud licht, naar het verleden. De astronomie is een door en door historische wetenschap en zij heeft dat nog eens bevestigd door ons met de theorie van de *Big Bang* een spectaculair begin van de geschiedenis aan te reiken.

Na het vertrek van M.A. de Jong was het met het geschiedenisonderwijs dat ik kreeg ronduit beroerd gesteld. De naam van de geschiedenislerares die voor dit onderwijs verantwoordelijk was, kan daarom beter ongenoemd blijven. Zij had geen enkel benul van de attracties van het vak dat zij doceerde en werkte zich plichtmatig en ongeïnteresseerd door de hoofdstukjes van het geschiedenisboek. Kritische leerlingen hadden een spreekverbod en de Eerste Wereldoorlog werd overgeslagen omdat Nederland tijdens dat conflict neutraal was geweest. Omdat de ideeën van Karl Marx deden vermoeden dat hij, als hij nog geleefd zou hebben, waarschijnlijk niet op de VVD zou hebben gestemd, werden die ook overgeslagen.

Ondanks mijn nog steeds aanwezige belangstelling voor de geschiedenis besloot ik in 1962 in Utrecht farmacie te gaan studeren. Oudere personen die het beste met mij voor hadden, beweerden dat er met geschiedenis geen droog brood te verdienen viel, terwijl apothekers goud verdienden zonder zich daarvoor bijzonder in te spannen. De apotheker kon achter in zijn winkel rustig mooie boeken lezen, aangezien de assistentes de geneesmiddelen vervaardigden en verkochten. Dat leek mij wel wat. Deze door en door pragmatische studiekeuze was geen lang leven beschoren. Farmacie bleek een verschrikkelijk vak, vooral vanwege de eindeloze, stomvervelende practica. Zo werd het tenslotte toch geschiedenis. Tot mijn grote teleurstelling was de geschiedenisstudie de eerste paar jaar nauwelijks minder vervelend dan de studie van de farmacie. Zowel organisatorisch als inhoudelijk was de studie een zootje. De hoorcolleges gingen over de vreemdste onderwerpen en de tentamens vertoonden geen enkele samenhang. Een uitzondering vormden de hoorcolleges van J.C. Boogman over de zeventiende eeuw, die goed in elkaar zaten en met verve werden gebracht. Pas met de nadering van het kandidaatsexamen ontwaakte ik uit de comateuze toestand waarin ik langzaam was geraakt. Voor het kandidaatsexamen moest toen een reeks van grote tentamens worden gedaan die ieder zo'n tien tot vijftien boeken omvatten. Dit omvangrijke leeswerk overtuigde mij er eindelijk van dat de keuze voor geschiedenis de juiste was geweest. Een historicus moet zo veel mogelijk lezen, in zijn eentje, op een tochtige zolderkamer! Al die moderne werkgroepjes met hun readertjes en educatief verantwoorde, voorgebakken vragen; dat is eigenlijk de dood in de pot. Toen ik eenmaal met lezen was begonnen, vond ik alles even interessant. Natuurlijk was het ene boek leuker dan het andere, maar ik kreeg eindelijk enig zicht op de studie waar ik al drie jaar mee bezig was. Voor het tentamen nieuwe geschiedenis moest ik een stuk van E.H. Kossmann lezen, dat verschenen was in *Scientia*. Dit stuk was zonder twijfel mijn eerste echte *eye-opener*. Kossmann behandelde daarin vier eeuwen Europese geschiedenis vanuit het perspectief van de historiografie. Voorzover ik mij kan herinneren was de Duitse historicus Ludwig Dehio de centrale figuur in Kossmanns verhandeling. De grote thema's die Kossmann besprak kwamen eveneens in Palmer, dat ook toen al als handboek werd gebruikt, aan de orde, maar lang niet zo helder en overtuigend. Waarom, zo vroeg ik mij af, had ik het opstel van Kossmann niet in mijn eerste jaar gelezen? Twee boeken van de lijst voor nieuwe geschiedenis die mij tot op de dag van vandaag zijn bijgebleven zijn *The Defeat of the Spanish*

Armada van G. Mattingly en Palmers *Twelve who Ruled*, dat de radicaalste fase van de Franse Revolutie beschreef. Van de lijst voor nieuwste geschiedenis maakte A.J.P. Taylor, *The Origins of the Second World War*, de grootste indruk. Dat er zo scherp en geestig over de geschiedenis geschreven kon worden, was een openbaring. Van de beperkingen van Taylors analyse ben ik mij tegenwoordig welbewust, maar toch, de opening van *The Origins*, waar hij uitlegt dat strategisch gezien Duitsland eigenlijk de grote overwinnaar van de Eerste Wereldoorlog was, blijft een prachtig stuk. Ook daarbij had ik weer het gevoel: had mij dat niet eerder verteld kunnen worden?

Ondertussen was ik, geheel buiten de studie om, geïnteresseerd geraakt in het politieke bedrijf in de Verenigde Staten. In mijn tweede jaar kocht ik, volkomen toevallig - het was niet meer dan een impuls-aankoop - *The Making of the President 1960* van Theodore White. Hoewel ik dat boek, vanwege de hagiografische behandeling van J.F. Kennedy, nu aanzienlijk minder hoog aansla dan toen, leidde het toch tot een blijvende verslaving. Via de presidentsverkiezingen en natuurlijk ook gestimuleerd door de snel escalerende interventie in Vietnam raakte ik steeds meer gefascineerd door de Amerikaanse binnen- en buitenlandse politiek. De koers was gezet. Het had ook allemaal heel anders kunnen lopen, maar om dat overtuigend duidelijk te maken ontbreekt mij hier de ruimte.

Joodse optocht in Praag, in 1716. Prent van Johann Jacob Schudt. Uit: Walter Salmen, ...denn die Fiedel macht das Fest. *Jüdische Musikanten und Tanzer vom 13. bis 20. Jahrhundert* (Innsbruck 1991).